www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Cebel-i Bereket Vilayeti'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı

The Social And Economic Life of Cebel-i Bereket During The Initial Years of The Republic

Necdet Aysal* - Hasan Dinçer**

Abstract: The armed action phase of the Turkish revolution was completed with the Lausanne Peace Treaty, which enabled the Turkish State to take part in international communities. After that, the efforts to establish a new order and replace the old order, which was destroyed and broken, and to give order to the state and society in accordance with the demands of social life, started. The Government of the Parliament has initiated a wide-ranging study from the very first day in order to identify the problems experienced at various stages of social life and to determine the country's numerical data on issues such as public health, economy, population, education, geography and production. As a result of these selfless efforts initiated under the auspices of the Ministry of Social Welfare, a total of twenty reports which demonstrated the reality of the subjects about Turkey's social, cultural, economic and health between the years 1922-1938 were published. These reports published under the title of "Turkey's Sanitary and Social Geography" in the early years of the Republic contain extremely important economical, social, historical, geographical and administrative information about the province and the counties. One of the reports prepared in this context and published in 1925 belongs to the province of Cebel-i Bereket. In this study, the social, cultural and economic conditions of Cebel-i Bereket transferred to the Republic period were evaluated within the framework of the said report and the developments that the city made during the Republican period were analyzed. In this context, it was determined that the city, which was identified with cotton and grain production in the Ottoman period, entered a period of great increase in agricultural product diversity and an intense industrialization period. Considering the scarcity of written sources containing healthy information about the state of Cebel-i Bereket, which reflects the economic leap phenomenon in a striking manner, it is thought that this work, which contains authentic information at first hand, will contribute to the existing literature and local history researchers.

Structured Abstract: The new Turkish State, whose foundations were laid in Ankara during the years of the National War of Independence, not only carried out an armed struggle against the occupying states but also tried to organize and improve problem areas across the country. Mustafa Kemal Pasha saw modernization and

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof, Ankara University The Institute of Turkish Revolution History, Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution
ORCID 0000-0001-9574-6208
aysalne@gmail.com
** Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
T. Asst. Dr. *Ankara University The Institute of Turkish Revolution History, Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution*
ORCID 0000-0002-4289-9953
hdincer@ankara.edu.tr

Cite as/ Atıf: Necdet, A., Dinçer, H. (2020). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Cebel-i Bereket Vilayeti'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı. *Turkish Studies - History, 15*(2), 345-364. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42236
Received/Geliş: 23 March/Mart 2020 *Checked by plagiarism software*
Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020 **Published/Yayın:** 25 June/Haziran 2020
Copyright © INTAC LTD, Turkey CC BY-NC 4.0

development as the basic solution to exist and live, as he witnessed how the countries and societies that were left behind and did not renew themselves, were exploited by the West and tried to be destroyed.

The armed action phase of the Turkish revolution was completed with the Lausanne Peace Treaty, which enabled the Turkish State to take part in international communities. After that, the efforts to establish a new order and replace the old order, which was destroyed and broken, and to give order to the state and society in accordance with the demands of social life, started. Moving from the fact that it would not be possible to break ties with the past at once, even though the Republic administration had made radical changes in the social and economic structure, the existing production structure for a long time was determinant in development. The socio-economic developments which took place in this period were based on the structure taken over from the Ottoman State and carried its traces.

The Government of the Parliament has initiated a wide-ranging study from the very first day in order to identify the problems experienced at various stages of social life and to determine the country's numerical data on issues such as public health, economy, population, education, geography and production. As a result of these selfless efforts initiated under the auspices of the Ministry of Social Welfare, a total of twenty reports which demonstrated the reality of the subjects about Turkey's social, cultural, economic and health between the years 1922-1938 were published. These reports published under the title of "Turkey's Sanitary and Social Geography" in the early years of the Republic contain extremely important economical, social, historical, geographical and administrative information about the province and the counties.

As one of the products of these efforts started by Mr. Refik, The Minister of Health and carried out by Dr Rıza Nur Bey, a report was prepared in 1925 by the Cumhuriyet Halk Fırkası Central Branch on Cebel-i Bereket province. "Turkey's Sanitary and Social Geography: The report called Cebel-i Bereket" reports the unknown aspects of the province and addresses to the problems and reveals the developments in the region before / after the Republic objectively. Considering the scarcity of written sources including some sound information about the situation of Cebel-i Bereket province, which experienced the development of Turkey most strikingly during Republican era, this work that contains authentic firsthand information is expected to contribute to the existing literature and local history researchers if evaluated socially and economically.

Çukurova culture has a history of thousands of years. These lands contain a rich cultural heritage from Hittites to Cileans, from the Roman-Byzantine period to the Arabs and Turks. The region, which has not changed significantly for hundreds of years, has entered a structural transformation with the Republic period. The tribes leading a nomadic life in the region, which has a folklore richness equal to the fertility of the soil, formed the basis of the Çukurova culture. Traditions, traditions, beliefs, plays, folk songs and the nourishment and clothing styles specific to nomadic life are important elements of cultural heritage. It can be said that tribal cultures constitute traditional culture in the region.

As in all Ottoman lands, the First World War deeply affected life in Cebel-i Bereket. With the declaration of mobilization, the recruitment of men and the conditions of war reduced agricultural production. Another factor affecting life in the war was the dispatch of Armenians living in the region to Syria within the framework of the Law on Dispatch and Settlement. The Mondros Armistice signed at the end of the war was the beginning of the end for the Ottoman State. The Entente States started to occupy Anatolia with secret treaties signed between them during the war within the framework of the provisions of the Armistice. The massacres that took place in Cebel-i Bereket, which was occupied by the French, caused the people living in the region called Cilicia since the early ages to take defense measures and organize them. The Adana Front is one of the fronts where the French stayed the longest and where bloody struggles took place. After this struggle, which lasted for about three years, the French ended the occupation with the Ankara Treaty of 20 October 1921 and had to withdraw from the Çukurova region on 5 January 1922.

The most important health problems during the initial years of the Republic in Cebel-i Bereket were malaria and trachoma, which had been common for a long time. Other epidemics such as cholera, plague, syphilis and tuberculosis also caused mass deaths. These negativities were due to the unfavorable environmental conditions, nutritional deficiencies, insufficient education and insufficient health services. Apart from these reasons, which were also valid for all of Anatolia, agricultural workers who had come to the region with their families to work in certain seasons lived in unsanitary conditions and spread diseases rapidly. The struggle that was started in the Republican era was effective in preventing epidemic diseases in the plain.

The region, which gained importance as a cotton and grain warehouse before the Republic, preserved this feature after the Republic and entered a period of rapid industrialization. The agricultural activities that started and developed on fertile and productive soils with cotton and grain have gradually diversified. The development of agriculture in the region has increased the number of soilless people and has caused radical changes in property relations. Mechanization in agriculture led to the expansion of the cultivation areas, and it was effective in increasing the yield by providing better and timely cultivation of the soil. It also led to a decrease in traditional partnership and caused changes in the way land was used. The Çukurova region came to the forefront with its underground and aboveground resources and hydroelectric and thermal power plants that were built during the Republican period. Gains from electricity production, agriculture, trade and industry contributed to the revival and development of the regional economy. The nomadic life, which gradually disappeared in the Republican period, was replaced by a settled order and traditional life began to lose its effect in the city centers. The widespread use of transportation and communication tools also removed local features over time.

Keywords: Ministry of Health and Social Aid, Dr. Refik Saydam, Dr. Riza Nur, Cebel-i Bereket, Cukurova.

Öz: Türk Devleti'nin uluslararası topluluklarda yer almasını sağlayan Lozan Barış Antlaşması ile Türk devriminin silahlı eylem aşaması tamamlanmıştır. Bundan sonra yıkılan, bozulan eski düzenin yerine yeni düzen kurulması ve sosyal hayatın icaplarına uygun olarak devlete ve topluma düzen verilmesi çalışmaları başlamıştır. TBMM Hükümeti, daha ilk günden itibaren sosyal hayatın çeşitli safhalarında yaşanan sorunları tespit etmek ve halk sağlığı başta olmak üzere ekonomi, nüfus, eğitim, coğrafya ve üretim konularında ülkenin sayısal verilerini saptamak amacıyla geniş çaplı bir çalışma başlatmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın himayesinde başlatılan bu özverili çalışmalar sonunda, 1922-1938 yılları arasında Türkiye'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık konularındaki gerçekliğini ortaya koyan toplam yirmi rapor yayınlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında "Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası" başlığı altında yayınlanan bu raporlar, vilayet ve sancaklara ait önemli iktisadi, sosyal, tarihsel, coğrafi ve idari bilgiler içermektedir. 1925 yılında basımı gerçekleştirilen raporlardan birisi de Cebel-i Bereket vilayetine aittir. Bu çalışmada, Cebel-i Bereket'in Cumhuriyet dönemine devrolunan sosyal, kültürel ve iktisadi koşulları adı geçen rapor çerçevesinde değerlendirilmiş ve şehrin Cumhuriyet döneminde kat ettiği gelişmeler tahlil edilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde pamuk ve tahıl üretimiyle özdeşleşen kentin, Cumhuriyet döneminde tarımsal ürün çeşitliliğinde büyük bir artış ve yoğun bir sanayileşme sürecine girdiği tespit edilmiştir. İktisadi sıçrama olgusunu çarpıcı biçimde yansıtan Cebel-i Bereket vilayetinin durumu hakkında sağlıklı bilgiler içeren yazılı kaynakların azlığı dikkate alındığında, birinci elden otantik bilgiler içeren bu eserin sosyal ve ekonomik açılardan değerlendirilmesiyle, mevcut literatüre ve yerel tarih araştırmacılarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Dr. Refik Saydam, Dr. Rıza Nur, Cebel-i Bereket, Çukurova.

Giriş

Osmanlı Devleti, 1914 yılında dâhil olduğu Birinci Dünya Savaşı'ndan, Türk toplumunu savunmasız bırakmaya yönelik maddeler içeren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Anlaşması ile çekilmiştir (Jaeschke, 1970: 1; Aybars, 1987: 105-107; Türkgeldi, 1987: 62-69). Savaşa katılan her ülke için söz konusu olan olumsuz etkiler, insan varlığı ve üretim düzeyi açısından Türk toplumu için daha yıkıcı düzeyde gerçekleşmiştir (Müderrisoğlu, 1990: 20-46). Mondros Ateşkesi sonrası başlayan işgallere karşı, sorumluluk makamındaki Saray ve Hükümetin silahlı mücadeleyi reddeden politikaları, Anadolu'da kongreler ile temelleri atılan Mustafa Kemal'in lider olarak belirdiği ulusal bir mücadeleyi doğurmuştur. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla söz konusu mücadelede yeni bir aşamaya ulaşılmıştır.

Birinci TBMM'nin Meclis Hükümeti Sistemi'ni benimsemesi; ayaklanmalar, işgaller, İtilaf Devletleri ve Saray-Hükümet'in yıkıcı politikaları gibi çok cepheli bir mücadeleyi yürütebilme çabasının sonucuydu. Bu yolda, 25 Nisan'da 6 kişilik "*Geçici İcra Heyeti*" oluşturulmuş (Dinçer,

2017:105) ve 2 Mayıs 1920'de "*Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntibahına Dair Kanun*" kabul edilmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi,* 1920: 185). 3 Mayıs 1920'de ise 11 kişilik "*Birinci İcra Vekilleri Heyeti*"[1] adı ile ilk TBMM Hükümeti kurulmuştur (Aslan, 2002: 37-56).

Hükümet, yasama ve yürütme faaliyetlerinin yanı sıra toplum sağlığı konularını da ele almış ve bu mealde Türk tarihinde ilk kez olarak "*Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti*" kurulmuştur. Birinci TBMM Hükümeti içinde yer alan bu Bakanlık (Şehsuvaroğlu vd., 1984: 63), Ulus'taki Ankara Vali Konağı binasında[2] bir odada faaliyete başlamış (Hakimiyet-i Milliye, 1922: 1), ilk olarak sağlık alanındaki hizmetleri arttırmayı, kaynakları verimli kullanmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda bulaşıcı hastalıklara karşı planlı bir şekilde mücadele edilmesi; sağlıklı kuşakların yetiştirilmesi ve sağlık hizmetlerinin ülke geneline yaygınlaştırılmasına odaklanılmıştır (Sıhhiye Mecmuası, 1942: 10; *Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı*, 1937: 7). Merkezi örgüt ve taşra teşkilatlarının yeniden yapılandırılması, hükümet tabiplikleri ve sağlık müdürlüklerinin kurulması da bu bağlamda atılan adımlardan bazılarıdır.

Birinci ve İkinci İcra Vekilleri Heyeti'nde[3] iki dönem Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yapan Dr. Adnan (Adıvar) Bey, 19 Mayıs 1921'de bakanlık görevini Dr. Refik (Saydam) Bey'e devretmiştir (TBMM Albümü, 2010: 18-19; Koçu ve Akbay, 1958: 212-215). Fevzi (Çakmak) Paşa'nın başkanlığında kurulan Üçüncü İcra Vekilleri Heyeti, 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922 tarihleri arasında görev yapacaktır. Bu dönemde devam eden Batı Cephesi Savaşları ve Anadolu'daki göçmen ve mültecilerin sayısındaki artış[4], devleti bir dizi önlemler almaya sevketmiştir (Arşiv-1; Tekir, 2019: 1301-1326).

Heyet'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak göreve başlayan Dr. Refik Saydam, savaşın şiddetlendiği günlerde Batı Cephesi'nden Ankara'ya getirilen yaralıların tedavisi ile Anadolu'yu tehdit eden bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Doktor sayısının azlığı dolayısıyla, Ankara Sarı Kışla'da tedavi altına alınan yaralıların bakımını bizzat Dr. Refik Bey ve doktor kökenli milletvekilleri[5] üstlenmişlerdir (Güneş, 1997: 81-105). Bu sıkıntıların yanı sıra ülkede salgın haline gelen sıtma, frengi, çiçek, trahom, tifo, kuduz ve verem hastalıkları ile uğraşmak zorunda kalmışlardır. Savaş yıllarında bu hastalıklarla ilgili düzenli istatistik tutulamamış ve bazı yöreler ile ilgili bilgiler alınamamıştır (Özkan, 1982: 195). Bu bağlamda Dr. Refik (Saydam) Bey, sağlık başta olmak üzere nüfus, eğitim, coğrafya, ekonomi ve üretim konularında ülkenin sayısal verilerini saptamak, sosyal hayatın çeşitli safhalarında yaşanan sorunları tespit etmek için geniş çaplı bir çalışma başlatmıştır. Bakanlık, bu araştırmayı bir an önce tamamlamak üzere vilayet ve sancaklardaki sağlık personellerini görevlendirmiştir (Gümüşçü, 1999: 944; Doğruöz, 2011: 276; Sayılır, 2013: 2; Tekin, 2011: 32-34).

Dr. Refik (Saydam) Bey'in 24 Aralık 1921'de bakanlıktan istifası üzerine yerine Sağlık Bakanlığı'na Sinop Milletvekili Doktor Rıza (Nur) Bey seçilmiştir (Dr. Rıza Nur, 1967: 54-70). Bu

[1] Birinci İcra Vekilleri Heyeti içerisinde yer alan Vekâletler şunlardır: "*Umuru Şer'iye ve Evkaf (Diyanet ve Vakıflar) Vekili; Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye (Sağlık ve Sosyal Yardım) Vekili; Dâhiliye Umuru (İçişleri) Vekili; Adliye Vekili; Nafia (Bayındırlık) Vekili; Hariciye (Dışişleri) Vekili; İktisat (Ekonomi) Vekili; Müdafaa-i Millîye (Millî Savunma) Vekili; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay) Vekili; Maliye Vekili; Maarif (Eğitim) Vekili*".

[2] Ankara Ulus Vali Konağı'nın bir odasında çalışmalara başlayan Bakanlık, daha sonra Hacı Bayram'da bir binaya taşınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Sağlık Bakanı Dr. Refik Bey'in daveti üzerine Ankara'ya gelen Avusturyalı Mimar Theodor Jost tarafından Yenişehir'de inşa edilen yeni binasında çalışmalarını sürdürmüştür.

[3] Birinci İcra Vekilleri Heyeti, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın başkanlığında 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921 tarihleri arasında, İkinci İcra Vekilleri Heyeti ise Fevzi (Çakmak) Paşa'nın başkanlığında 24 Ocak-19 Mayıs 1921 tarihleri arasında görev yapmıştır.

[4] Dışişleri Bakanlığı'nın bünyesinde yer alan mülteci ve göçmenlerin yerleştirilme ve barındırılmaları görevi, 11 Mayıs 1921'de "*Dâhiliye Vekâletine Bağlı Olan Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ne Bağlanması Hakkında Nizamname*" ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmiştir.

[5] Sağlık hizmetleri alanında Birinci TBMM Dönemi'nde Meclis'te on altı milletvekili görev yapmaktadır. Bunların on beşi doktor ve biri ise eczacıdır.

değişiklik, daha önce başlatılan kapsamlı çalışmayı etkilememiş (Karabulut, 2007: 152; Gökçe ve Yaprak, 2012: 39), Dr. Rıza Nur Bey döneminde de sürdürülmüştür. Bu özverili çalışmaların sonucunda Türkiye'nin sosyal hayat, coğrafya, eğitim, üretim ve sağlık konularındaki gerçekliğini ortaya koyan toplam yirmi rapor yayınlanmıştır (Dinçer, 2019: 78). Basımı gerçekleştirilen raporlardan ilki, Sinop Sıhhiye Müdürü Doktor Mehmet Sait Bey tarafından hazırlanan "*Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*" isimli eserdir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından, 1922 yılında Ankara'da Öğüt Matbaası'nda bastırılmıştır (Koz, 1992: 39; Aysal, 2018: 1-28). Eserin önsözünde Dr. Rıza Nur Bey, bu kapsamlı çalışma hakkında şu bilgileri vermektedir (Mehmet Said, 1922: 1):

> *"... Vekâlete geldiğim zaman bu ma'lûmatın yarısını gelmiş buldum. Bunların bir kısmı güzelce, bir kısmı kıymetsiz idi ki sıhhiye müdürlerinin iktidar ve faaliyetleriyle mütenâsibdi. Bunlardan en mükemmel olanlar Sinob, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelenlerdir. ...Bunların arasında da Sinob'un ki birincidir. Bu halde Sinob nüshasını numune olmak üzere intihab edip, bazı tadilat ve tekemmülât icrasından sonra..."*

Dr. Rıza Nur Bey, Dr. Refik Bey tarafından başlatılan çalışmanın, kendi döneminde yarısının tamamlanmış olduğunu görmüş ve Sinop, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelen raporları mükemmel olarak nitelemiştir. Muhittin Celal (Duru) Bey'in hazırladığı plana uyularak, Anadolu'da yeni kurulan devletin vilayet ve sancaklarını sağlık, ekonomik, sosyal ve coğrafi açılardan tanıtan ve birinci elden otantik bilgiler içeren bu eserler, altı kısım halinde hazırlanmıştır (Gümüşçü, 1999: 947; Koz, 1992: 39):

> *"1- Hudutlar, dağlar, nehirler, göller, madenler, ormanlar, sebze ve meyveler, vahşi hayvanlar, mülki taksimat; 2- İklim, mevsimler, sıcaklık, rüzgârlar, yağışlar; 3- Nüfus, aşiretler, giyim-kuşam, gelenek, görenek, temizlik; 4- Hastaneler, eczaneler, mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, hastaneler, fabrikalar, şehir ve köylerin durumu, kabristanlar, bataklıklar, içme suları; 5- Hastalıklar, zührevi hastalıklar, sıtma, verem, akıl ve sinir hastalıkları, salgınlar; 6- Doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritaları"*

Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen ekonomik ve sosyal politikalara temel teşkil eden bu eserlerin, 1922 yılında dokuz, 1925 yılında sekiz, 1926 yılında iki, 1932 yılında bir ve 1938 yılında ise bir adet basıldığı görülmektedir. 1922-1926 yılları arasındakiler Osmanlıca, 1932 ve 1938 yılları ise Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Bu önemli eserlerden biri de "*Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası/Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti*" dir. Cebel-i Bereket Vilâyeti Halk Fırkası Merkez Şubesi tarafından hazırlanan ve Adana Türk Sözü Matbaası'nda basılan eser[6], vilayeti çok çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 1).

Cumhuriyetin ilk yıllarına ait, yerel tarih çalışmalarında kullanılacak yazılı birinci elden kaynakların sayısı çok azdır. Oysaki tarihi olayların ve ekonomik gelişmelerin yerel yansımalarını ortaya koyan bu çalışmalar, değerlendirmelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesinde son derece önemlidir. Bu çalışmada, yukarıda adı geçen raporun başta arşiv belgeleri ve basın üzerinden değerlendirilmesiyle yerel tarih çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cebel-i Bereket Vilayeti'nin Tarihsel Gelişimi

Anadolu'nun eski önemli yerleşim merkezlerinden birisi olan ve verimli topraklarından dolayı tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Çukurova Bölgesi, Adana, Mersin, Cebel-i Bereket ile Antakya'nın bir kısmını içine almaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 14-15). Anadolu'nun güneyinde yer alan Çukurova'nın, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan ulaşım yolları üzerinde yer alması, tarih boyunca pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Bu bağlantının en önemli

[6] Eserin kapak sayfası için Bkz., EK-1.

noktası ise "*Kilikya Kapısı*" olarak isimlendirilen Gülek Boğazı'dır (Arıkoğlu, 1961: 1). Bu bağlamda, bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesinin temel unsurları arasında, sahip olduğu coğrafi konumunun yanı sıra verimli topraklarında üretilen ve "*ak altın*" olarak bilinen pamuk da yer almaktadır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan pamuk üretimi, Çukurova bölgesinin hızlı bir sanayileşme ve kalkınma sürecine girmesine neden olmuştur (Çanak, 2013: 4).

Tarihsel süreç içerisinde çok çeşitli kavimlere otlak, yayla ve yerleşim merkezi olarak hizmet eden Cebel-i Bereket vilayeti, Amanos dağlarının güney doğu ve kuzey batı eğri çizgilerinin arasında doğal bir sınıra sahiptir. Vilayetin sınırları doğuda Antep, Maraş; batıda Adana'nın Ceyhan Kazası; kuzeyde Maraş'ın Andırın Kazası ile güneyde İskenderun Körfezini kapsamaktadır (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 2). İsmini Amanos sıra dağlarından alan Cebel-i Bereket, *bereketli dağ* anlamına gelmektedir. Önemli sayılabilecek çöküntü ve yükseltiler gösteren bu dağların eğim uzantıları ve yükselti çizgilerinin gayet seyrek olması nedeniyle, kuzey ve kuzey doğu eğim çizgileri üzerinde yer alan Islahiye, Keferdiz, Düziçi ovaları, bölgeyi ziraat açısından son derece önemli bir konuma kavuşturmuştur (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 3). Orman ürünleri açısından bolluk ve verimlilik simgesi olan ve haritalarda "*Amanos*" olarak geçen bu dağlara, yöre halkı "*Gâvur dağları*" adını vermiştir (Kurt, 2007: 478-480; Adana İl Yıllığı, 1991: 269-272).

1865 yılına kadar bölgedeki ağa ve derebeylerinin himayesinde kabile ve aşiret yaşamı sürdüren bölge halkı, Aziz Bey'in önderliğinde bölgede söz sahibi olabilmek için harekete geçmiştir. Özellikle Çukurova'nın Cebel-i Bereket mıntıkalarında hüküm süren Ermeni derebeyleri ile uzun yıllar mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Aziz Bey'in oğlu Davut Bey, Mısır Türkmenlerinin yardımıyla pek çok Ermeni derebeyliğine son vermiş ve sonuçta Türkleri ve Türklüğü bu bölgede hâkim kılmıştır. Bu mücadelenin önderi Aziz Bey anısına, merkezi Payas olmak üzere Aziz Sancağı kurulmuştur (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 12).

XIX yüzyıldan itibaren bölgede yaşayan kabile ve aşiretler arasındaki iç çekişmeler, eşkıyalık, asayiş sorunları devlet yönetimini harekete geçirmiştir. Böylesi bir ortamda önemli gelir kaynaklarından birisi olan Akdeniz'in önemli ihracat kapısı olan İskenderun ve Körfezinin güvenliğini sağlamak üzere bir takım önlemler alınmıştır. Derviş Paşa komutasında bir askeri kuvvet bölgeye sevk edilmiş ve bölgede kapsamlı bir ıslahat çalışmasının yapılması kararlaştırılmıştır. Sisteme karşı gelerek ayaklanan isyancılara karşı kuvvet kullanılmış ve isyan sert önlemlerle bastırılmıştır. Bölgede asayişin sağlanmasıyla birlikte oluşturulan ıslah kurulları vasıtasıyla var olan sıkıntılar giderilmeye, kabile ve aşiret yaşamına olabildiğince son verilerek, Türk aşiretleri dağlardan indirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Amanos dağlarında yaşayan Türkler, 1864-1865 yılları arasında Sultan Abdülaziz'in yayınladığı bir fermanla ovaya indirilmiş ve ilk yerleşim merkezlerini de "*Cebel-i Bereket*"[7] olarak adlandırmışlardır (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 13).

Osmanlı idari sistemi içinde Halep Eyaleti'nin Payas Sancağı'na bağlı bulunan Cebel-i Bereket, 1867'de Adana Vilâyetinin kurulması üzerine Payas ile birlikte buraya bağlanmıştır (Baykara, 1988: 128). Ancak 1878 yılında sancak merkezi Yarpuz olarak değiştirilmiş, yeni bir idari birim olarak ortaya çıkan Cebel-i Bereket, sancağın merkezi haline gelmiştir. II. Meşrutiyet döneminde ise sancak merkezi Yarpuz'dan Cebel-i Bereket'e taşınmış ve bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir.(Hasgül, 2016: 26-27)

Birinci Dünya Savaşı, bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi Cebel-i Bereket'te ki yaşamı da derinden etkilemiştir. Seferberliğin ilanıyla birlikte erkeklerin askere alınmaları ve savaş koşulları tarımsal üretimi düşürmüştür. Savaş içerisinde yaşamı etkileyen bir diğer faktör ise çıkarılan Sevk ve İskân Kanunu çerçevesinde bölgede yaşayan Ermenilerin Suriye içlerine gönderilmeleri olmuştur

[7] Islah kurulu üyelerinden tarihçi yazar Cevdet Paşa, bölgenin zenginliği ve stratejik konumundan dolayı "Cebel-i Bereket" olarak adlandırıldığını ifade etmektedir.

(Yurt Ansiklopedisi, 1981: 41). Adana Heyet-i Temsiliye üyesi Damar (Arıkoğlu) Bey, anılarında dönem hakkında şu bilgileri vermektedir (Arıkoğlu, 1961: 69):

> *"Ermenilerin Suriye'ye nakli, Adana vilayetimizi tamtakır bir boşluk haline getirdi. Çarşı, mağaza, sanatkâr namına bir şey kalmadı. Dükkânlar ve iş yerleri kapandı. Kalaycı, lehimci yokluğu bile müşküllerimizin başına geçti… Ermeni kilisesi avlusunda bir çırak mektebi açıldı... Topladığımız Türk çocukları, az zaman içinde kalaycılığı, lehimciliği, tenekeciliği öğrendiler… Sonunda mümkün mertebe, memleketin bu küçük lüzumlu sanat erbabı çoğaldı ve ihtiyacı karşıladı…"*

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından sonun başlangıcı olmuştur. İtilaf Devletleri, Mütareke hükümleri başta olmak üzere, savaş sırasında kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalarla Anadolu'yu işgale başlamışlardır. İngilizler, Antep, Urfa ve Maraş'ı; Fransızlar ise Adana, Mersin ve Cebel-i Bereket'i işgal etmiştir. Fransızların, Ermeni İhtilal Cemiyetleriyle birlikte hareket etmeleri ve katliamlara başlamaları, ilk çağlardan beri Kilikya olarak anılan bölgede yaşayan halkın savunma önlemleri almasına ve örgütlenmesine yol açmıştır (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 407; Türk İstiklâl Harbi, 2009: 18-19). Adana Cephesi, Fransızların en uzun süre kaldıkları ve kanlı mücadelelerin gerçekleştiği cephelerden birisidir. Yaklaşık üç yıl süren bu mücadele sonrası, Fransızlar 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile işgali sonlandırmış ve 5 Ocak 1922'de Çukurova bölgesinden çekilmek zorunda kalmıştır[8] (Yeni Adana, 1922: 1).

Vilayetin Sosyal Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu idaresinde toprak-nüfus ilişkisi bağlamında askere alınacak nüfusu tespit etmek için II. Selim, III. Murat ve II. Mahmut dönemlerinde genel nüfus sayımları yapılmış, II. Abdülhamit döneminde ise "*Sicil-i Nüfus Nizamnamesi*" hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştu. Ancak farklı dönemlerde yapılan nüfus sayımlarına yönelik bu çalışmalardan sağlıklı sonuçlar alınamamıştır (Salname-i Vilayet-i Adana, 1319/1320: 136-143; Adana İl Yıllığı, 1991: 50). XX. Yüzyılın başlarından itibaren birbiri ardınca devam eden savaşlar, göç, hastalık gibi nedenlerle Anadolu'da büyük insan kaybı yaşanmış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkeyi her açıdan kalkındırabilmek için insan gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Ülkenin temel zenginlik kaynağı olan nüfusun sayısı ve niteliklerini öğrenmek için çalışmalar başlatılmış ve 3 Mayıs 1926 tarihinde "*İstatistik Umum Müdürlüğü*" kurulmuştur (Çanak, 2016: 95).

Cumhuriyeti ilk yıllarında Cebel-i Bereket Vilayetinin nüfusunun 64.000 olduğu görülmektedir. Ancak Vilayetin doğal sınırları içerisinde yer alan ama sonradan Vilayet'ten ayrılan Ceyhan ve Ayas Kazaları bu sayıya dâhil değildir. Vilayet için hazırlanan raporda yukarıda verilen sayının yaklaşık dörtte birini, mevcut nüfus kütüğüne kayıtlı olmayanların oluşturduğu ifade edilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası,1925: 17). Geçmişte çok değişik nedenlerden ötürü nüfus kütüklerine kayıt yaptırmayan halkın, 1923'ten itibaren nüfus müdürlüklerine kayıtlarını yaptırmaları sonucunda vilayet nüfusunda bir artışın yaşandığı dile getirilmektedir. Vilayetin yüzölçümü, Ceyhan ve Ayas kazalarının Ceyhan nehriyle sınırlandırılan kısımları dâhil yaklaşık 10.000 kilometrekaredir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 17). Bu verilerden hareketle kilometrekare başına düşen nüfus yoğunluğundaki azlık, dikkat çekicidir. Coğrafi konumu ve iklimi nedeniyle verimli topraklara sahip olan vilayetin daha çok nüfusa ihtiyacı olduğu dönemin raporlarında açıkça görülmektedir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 18):

> *"… Nüfus kesâfetindeki azlık bî-t-tâbi câlib-i nazardır. Bütün bereketine ve ehemmiyet-i mevki'iyesine nazaran nüfus azlığı, vilâyet hesabına mûcib-i endişedir. Bu itibarla vilâyetin nüfusa ihtiyacı derkârdır. Kış mevsimini vilâyetimiz dâhilinde geçiren ve binâen-âleyh vilâyetin kâbiliyât ve ahvâl-i tabîiyesiyle kesb-ûl-ülfet ve ünsîyet eylemiş*

[8] Fransız ve Ermenilerin Adana'dan çekilmeleriyle ilgili olarak bkz., EK-2.

olan ale't-tahmin nüfusa bâliğ aşâ'ir-i seyyarenin vilâyet dâhilinde iskânları pek muvafık ve mümkün olabilecektir. Aşa'ir-i seyyarenin meşğale-i hâzıraları muhtelif cins ve nev'inde külliyetli hayvan yetiştirmek olduğuna göre tebdil-i meşğale külfetine birdenbire mâ'ruz kalmamaları ve istihsâl buhranından vikâyeleri itibariyle kâbiliyet-i hâzıralarından istîfade etmek ve tedrîcen temayül edecekleri mecburiyet hiss edecekleri ziraat için de vüs'ât ve kâbiliyeti pek yüksek arazi dâhilinde iskânlarını te'min eylemek, her nokta-i nazardan bir icâbet ve isabettir…"

Kış mevsimini vilayet sınırları içerisinde geçiren göçebe aşiretlerin geçimlerini hayvancılık yaparak sağladıkları, çok çeşitli cins ve türde hayvan yetiştirdikleri bilinmektedir (Arıkoğlu, 1961: 3). Bu kesimin yerleşik hayata geçirilmeleriyle birlikte bir üretim değişikliği ve mağduriyetler de söz konusu olacaktır. İskân sırasında göçmenlerin geniş, verimi yüksek ve ziraata uygun arazilerde iskân edilmeleri ve başlangıçta onların var olan yeteneklerinden faydalanmak, bu sıkıntıları bir parça da olsa ortadan kaldıracaktır. Vilayet sınırları içerisinde göçmen aşiretlerin yerleştirilmelerine en uygun yerler arasında Bağçe Kazasının Haruniye Bucağı gösterilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 18). Söz konusu yöre havası, ziraat ve hayvancılığa uygun verimli topraklarıyla göçmen aşiretlerin ilgisini çekecektir. Adı geçen Kazanın Keferdiz Bucağı ve İslâhiye Ovası da, üretim potansiyeli açısından ziraata son derece uygun arazilerdir. İskânlar sırasında ovalara yerleştirilecek nüfusun ziraatla uğraşmaları ve dağ kısımlarına yerleştirilecek nüfusun ise ormancılık başta olmak üzere zeytincilik, fıstık-fındıkçılık, meyvecilikle uğraşmalarının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Vilayetin Çukurova varyantlarında yer alan ormanların zeytin, fındık, fıstık ağaçlarıyla dolu olduğu ve geçmişte de bu alanlarda bağcılık ve zeytinciliğin geniş ölçüde yapıldığı belirtilmiştir.

Vilayetin nüfus kütüğüne kayıtlı olmayanlarla birlikte yaklaşık 80.000 nüfusu, göçebe aşiretlerin yerleşik hale getirilmesiyle yaklaşık 120.000 kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfus artışı, bölgede üretim potansiyelini artıracak ve bölgenin kısa süre içerisinde kalkınmasına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte Vilayetin coğrafi durumu ve topraklarının genişliği dikkate alındığında en az 40-50.000 kişilik bir nüfusu da barındıracak bir konumda olduğu görülmektedir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 19).

Vilayet sınırları içerisinde ikamet edenlerin büyük çoğunluğunu Türk unsuru oluşturmaktadır. Türkmen aşiretlerinin Anadolu'ya girişleri, Arap-İslam devletlerinin uçbeyleri olarak güneyden, Malazgirt Savaşı sonrasında da doğudan olmak üzere iki dalga halinde gerçekleşmiştir. Bunlardan Adana ve yöresini fethedenler toprağa bağlanmış ve büyük ölçüde boy düzenlerini yitirmişlerdir. Türkistan'dan gelerek Cebel-i Bereket topraklarında yerleşik hayata geçen bu aşiretler, kimliklerini halen muhafaza etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Cebel-i Bereket Vilayeti kazalarında ikamet eden Türk aşiretleri arasında şunlar yer almaktadır[9] (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 9):

"Osmaniye Kazası; Tacirli, Ulaşlı, Kumarlı aşiretleri ve Rumeli göçmeni; Dörtyol Kazası; Bozdoğan aşireti ve Rumeli-Girit göçmeni; Ayas Kazası; Bozdoğan aşireti ve Rumeli göçmeni; Ceyhan Kazası; Bozdoğan aşireti, Cerid aşireti, Rumeli, Kürt ve Çerkez göçmeni; Bağçe Kazası; Farsak ve Dilgili aşireti; Islahiye Kazası; Ökçe İzzeddin aşireti ve Kürt aşiretlerinden Çelikanlı, Delikanlı, Musikanlı, Şerikanlı, Ekbiyanlı, Bilikanlı, Beveriyanlı, Melikanlılar; Hassa Kazası; Ökçe İzzeddin aşireti ve Aydınlı göçebe aşireti"

Topraklarının verimliliğine eşit bir folklor zenginliğine de sahip olan Cebel-i Bereket'te, yüzlerce yıl göçebe yaşamı sürdüren Türk aşiretleri, Çukurova kültürünün temelini oluşturmuşlardır. Yüzyıllarca birbirleriyle ilişki kurmalarıyla ortaya çıkan gelenekler, görenekler, inançlar, oyunlar, türküler, göçebe yaşamına özgü beslenme ve giyim-kuşam biçimleri, kültürel mirasın en önemli ögelerindendir. İslahiye Kazası çevresinde yaşayan yerleşik Kürt aşiretlerinin ise bu uzun süre

[9] Bakınız, EK-3.

zarfında Türkleşmiş bir halde bulundukları (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 10), Ceyhan Kazasındaki Çerkezlerin ise kendi öz benliklerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Adı geçen raporda, bölgede yaşayan Çerkezlerin sayısının az olduğu ve herhangi bir konuda etkin olabilmelerinin olanaksız olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bu bilgi çerçevesinde Çerkezlerin bölgede etkinliklerini kaybetmeleri, milli kimliklerinin korunmasına hizmet eden kurumların ortadan kalkması ve bölgede Türk çoğunluğu arasında kalmış olmaları gibi nedenlere bağlanabilir.

Çukurova'da yüzlerce yıl boyunca Hıristiyanlık egemen olmuş, VII ve VIII. yüzyılda Abbasilerin ardından Türklerin bölgeye gelmeleriyle, Anadolu'nun Türkleşme süreci içinde Müslümanlık da ön plana çıkmaya başlamıştır. XVIII. yüzyılda Müslümanlar bölgede çoğunluk haline gelmiştir. Uzun yıllar Müslüman ve Hıristiyan halk bölgede uyum içerisinde yaşamış, 5 Ocak 1922'de Ermenilerin bölgeyi terk etmesiyle Hristiyan nüfus bir hayli azalmıştır.

Cebel-i Bereket Vilayetinin İslahiye Kazası içindeki çok az Türk köyü ve birkaç Kürt köyü alevidir. Bununla birlikte Vilayet yerleşiklerinin büyük çoğunluğu Hanefi mezhebinden olup dine karşı pek saf ve çok kuvvetli bir bağlılık söz konusudur. Özellikle aşiret yaşamının kuralları dolayısıyla din önemli ölçüde doğallığını korumuş ve çok az bir bozulma söz konusu olmuştur (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 11). Bölgede boş inançların giderek azaldığı ve halkın aşırılıklardan uzak durduğu görülmektedir. Bununla birlikte bazı köylerde devam eden boş inançlar arasında kiriş bağlatmak, köz sayımı, yağ veya bulamaç dökmek gibi uygulamalar ile köpeğin uluması ve baykuşun ötmesinin uğursuzluk addedilmesi sayılabilir. Bu boş inançlar, daha çok doğum, ölüm ve hastalık sırasında kendisini göstermektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 148). Fakat bu boş inanışlar, toplumsal, ekonomik gelişmeler ve kültürel düzeyin yükselmesiyle büyük ölçüde azalma göstermektedir.

Vilayetin Ekonomik Durumu

Çukurova, Akdeniz iklim özelliklerini taşımakta, yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlıdır. Cebel-i Bereket Vilayetinin sınırları içerisinde etkin ve faydalı rüzgârlar, yağmur yönleri, ısı derecesi, kuruluk ve nem, Akdeniz ikliminin koşullarını içinde barındırmaktadır[10] (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 4; Adana Halk Evi, 1934: 11-12) Bu coğrafi konum, vilayete tarım yönünden çok büyük avantajlar sağlamaktadır. Kuzeyinin dağlık, rüzgârlara kapalı olması, güney ve batısının ılık deniz rüzgârlarına açık olması, ova kesimini adeta bir sera durumuna getirmiştir. Bölgenin alüvyonlu ve bereketli toprakları, her türlü bitkinin yetişmesine elverişlidir (Adana Halk Evi, 1934: 55). Elde edilen başlıca ürünler pamuk, buğday, turunçgiller, arpa, pirinç, fasulye, karpuz, kavundur. Ancak bölge halkı, Cumhuriyetin ilk yıllarında ziraat başta olmak üzere portakalcılık, kerestecilik, odunculuk ve kömürcülük gibi iş kollarında ilkel yöntemlerle çalıştığından ekonomik açıdan çok fazla verim alamamıştır.(Salname-i Vilayet-i Adana, 1319/1320: 285-293) Vilayetin var olan yeraltı ve üstü zenginlikleri dikkate alındığında, bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması bölge ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Vilayet sınırları içerisinde kışları ovada geçirip, yazları Toros yaylalarına çıkarak göçebe bir yaşam sürdüren Türkmen ve Yörükler, genel olarak hayvancılıkla geçinmekte ama hayvancılık vilayet ekonomisinde önemli yer tutmamaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 136).

Çukurova bölgesi ulaşım açısından tarih boyunca stratejik bir konumda yer almıştır. Doğal bir trafik kesişme noktasında yer alan bölge, deniz ve karayolları ile Anadolu içlerine ya da doğu ve güney doğu Anadolu'ya bağlanmaktadır. Çukurova bölgesinin iki temel karayolundan biri kuzey-güney, diğeri ise doğu-batı hattıdır. Cebel-i Bereket Vilayetinin önemli karayolu hat uzunlukları şu şekildedir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 6):

[10] Bakınız, EK-4.

"91 kilometre uzunluğunda güney sınırı uç noktasına kadar devam eden Toprakkale-Osmaniye-Hasanbeyli-Keller-İslahiye-Meydan-Ekbez hattı; Keller-Maraş şosesinin Vilayet içerisinde kalan yaklaşık 12 kilometrelik bölümü; Keller şosesinin Vilayet içerisindeki 100+32 kilometrelik bölümü; 35 kilometre uzunluğundaki Osmaniye-Çardak köyü-Yarbus Bucağı arasındaki hat"

Bunlardan Toprakkale-Osmaniye-İslahiye şosesi, İstanbul-Bağdat Demiryolu hattının yapımından önce çok önemli iken demiryolu hattının yapımıyla birlikte eski önemini kaybetmiştir. Zira demir yoluna çok yakın ve paraleldir. Keller-Maraş ve Keller-Antep yolları ise geçmişten günümüze ekonomik açılardan önemlerini korumaktadırlar. Ayrıca bu iki yolun, Türkiye-Suriye sınırına yakın olması ve Bağdat Demiryolu hattıyla doğu illeri arasındaki askeri ve ekonomik bağlantıyı sağlaması açısından son derece önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Özellikle Çardak-Yarbus yolu, Cebel-i Bereket'in en bol ve yoğun orman bölgelerini, Osmaniye ve Ma'mure istasyonlarına bağladığından, orman ürünleri açısından vilayet ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Cebel-i Bereket sınırları içerisinde Bağdat demiryolunun 130 kilometrelik bölümüyle, Toprakkale-İskenderun hattının 40 kilometrelik bölümü bulunmaktadır. Her iki hat Vilayeti, tarım yapılabilir yerler ve ormanlık alanlar olmak üzere iki uygun parçaya ayırmıştır. Vilayetin tarıma elverişli arazisi, Toprakkale-İskenderun hattının sağı ve Bağdat hattının sol tarafı olup bu geniş arazi çevresinde on iki tren istasyonu bulunmaktadır. (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 7).

Cebel-i Bereket Vilayetini kuzey-kuzey batı ve batı yönlerinden sınırlamış olan Ceyhan nehri, basit ulaşım araçlarıyla taşımacılık yapmaya son derece uygundur. Bu nehrin ağzından başlayarak Haruniye bucağının batı kısımlarına kadar uzanan hat üzerinde orman ürünleri ve kereste taşıması yapılmaktadır. Nehir ağzının Yumurtalık limanına bağlantısı, geçmişte olduğu gibi gelecekte de vilayetin ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlayacaktır (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 5). Bölgede Yumurtalık-Payas arasında ve İskenderun Körfezi içinde tahminen 50 kilometre uzunluğunda bir deniz yolu mevcuttur.

Çukurova bölgesinde çağdaş anlamda sanayi, XIX. Yüzyıl ile XX. Yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Pamuk üretiminin artması ve dış pazarlara açılma, bölgeye çağdaş tarım araçlarının girişini ve yeni fabrikaların açılması sürecini hızlandırmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgenin ekonomik yaşamında yabancı şirketlerin ağırlığı sürmektedir. Sanayi işletmeleri çoğunlukla değirmen, un, çırçır, prese ve buz fabrikalarından oluşuyordu. Tam anlamıyla fabrika olarak iplik-bez fabrikası vardı. Cumhuriyet döneminde Çukurova bölgesinde sanayinin gelişimi Teşvik-i sanayi Kanunu'nun sağladığı olanaklardan da etkilenmiştir (Osmaniye İli Raporu, 2000: 28-29; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 135). Bölgede kurulan ve gittikçe büyüyerek gelişen fabrikalar, kendi makineleri için gerekli katı yakıtları uzak mesafelerden getirttiklerinden, ekonomik açıdan sıkıntıya düşmektedirler. Bu sorunun çözümlenmesi ile Cebel-i Bereket Vilayetini ekonomik açıdan ileriki yıllarda daha iyi seviyelere ulaşacağı düşünülmektedir.

Cebel-i Bereket'in sahip olduğu geniş ormanlar (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 28) ve yeraltı ve üstü bol su kaynaklarından elde edilen enerjinin sanayide kullanılması, yukarıda bahsedilen sorunları ortadan kaldıracaktır. Bölge ziraat sahası olarak uzun yıllar etkinliğini koruyabilir ama geleceğin en önemli enerji kaynaklarından birisi olarak değerlendirilen elektrik kuvveti ile Cebel-i Bereket, Çukurova'nın gelecekte en önemli elektrik depolarından birisi olacaktır. Cebel-i Bereket dağlarının Çukurova'ya bakan ve uzanan varyantlarından akan ve Ceyhan nehrine ulaşan, her mevsimde akıntısı süren ve sel suyu niteliği taşıyan ırmakları, dereleri çok önemli ve çok dikkat çekici inişler yapmakta olduğundan yüksek değerde elektrik üretimi yapmaya uygundur. Bölgeden elde edilen elektrik enerjisiyle yine bölgede bulunan çok değişik madenlerin işletilmesi, bölgenin hızlı bir şekilde kalkınmasının yolunu açacaktır (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 20).

Çukurova bölgesi, yaz mevsiminde sıcaklığın artış göstermesiyle (50-60 derece) halk, hava, su ve diğer doğal güzelliklerinden yararlanmak için yaylalara akın etmektedir. Bölgede en çok rağbet edilen yerler arasında da Cebel-i Bereket yaylaları gelmektedir. Ancak bu yaylalarda sağlık, yol konusunda sıkıntılar söz konusu idi. Cumhuriyet döneminde Vilayet'in ve ilçelerinin inşa edilen karayolları ile yayla kesimlerine bağlanması, yöre halkının ulaşım sorununu çözmek yanında (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 21), Vilayetin kültür ve turizm açısından gelişmesine, zenginleşmesine katkı yapmıştır.

Cebel-i Bereket'te Cumhuriyetin ilk yıllarında en önemli sağlık sorunu, eskiden beri yaygın olan sıtma ve trahomdur. Kolera, veba, frengi ve verem gibi başka salgın hastalıklar da kitlesel ölümlere yol açmaktadır. Bu olumsuzluklar, çevre koşullarının elverişsiz olması, beslenme eksiklikleri, eğitim yetersizliği, koruyucu sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 125-126). Tüm Anadolu için de geçerli olan bu nedenlerin dışında, belirli mevsimlerde çalışmak için aileleriyle bölgeye gelen tarım işçileri, sağlıksız koşullar içerisinde yaşamakta ve hastalıkları hızla yaymaktadırlar. Cumhuriyet döneminde başlatılan mücadele, ovada salgın hastalıkların önlenmesinde etkili olmuştur.

Cebel-i Bereket Vilayeti Halk Partisi Merkez Şubesi tarafından hazırlanan 1925 tarihli raporda, vilayette acil olarak çözülmesi gereken sorunlar ayrıntılı bir şekilde dile getirilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 23). Özellikle şahısların tasarrufunda bulunan ve tapuda kayıtlı olmadığından vergiye de tabii bulunmayan arazi miktarı, vergiye tabi arazi miktarından çok daha fazladır. Kereste, kömür, odun gibi orman ürünlerinin kayıtları tutulmamakta, Vilayetin yıllık gerçek ihracatıyla, bu ihracat sırasında alınan vergi miktarları arasında on misline yakın fark vardır. Bu durum mali açıdan gelir-gider konusunda açıklara yol açmaktadır. Kayıpların ortadan kaldırılmasıyla gelir-gider dengesinin sağlanabileceği ifade edilmektedir. Vilayet içerisinde tapu-kayıt defterlerinde hatalar söz konusudur. Aynı arazi üzerinde değişik tarihlere ve şahıslara ait birçok tapu bulunmaktadır. Raporda yer verilen bu kapsamdaki toplumsal problemlerin Cumhuriyet döneminde de tam anlamıyla çözülemediği görülmektedir.

Bölgede yaşanan bu karışıklığın ortadan kaldırılabilmesi için bir an önce ziraatın iyileştirilmesi, topraksız çiftçileri üretime katmak için arazilerin halk arasında paylaştırılması gerekmektedir. Bu sorunların ortadan kalkması, bölgede endüstriyel gelişimi hızlandıracağı ve kolaylaştıracağı kuşkusuzdur (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 25). Cebel-i Bereket Vilayetinin henüz geniş ve yeterli ölçüde tanıtımının yapılmadığı ifade edilen raporda (Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, 1925: 30), tanıtım için çalışmaların başlatıldığı, yakın gelecekte Vilayet'e pek çok girişimcinin yatırım için geleceği ve var olan nüfusun kademeli olarak artış göstereceği ifade edilmektedir[11]. Toprak dağılımı konusunda adil bir çözüm bulunamamakla birlikte, yörenin tarımda makineleşme, tarım bilgisinin/üretiminin artması, sanayileşme, kentin turistik değerinin tanıtılması konularında Cumhuriyet döneminde büyük bir gelişme kat etmiştir.

Sonuç

Ulusal Bağımsızlık Savaşı yıllarında Ankara'da temelleri atılan yeni Türk Devleti, bir taraftan işgalci devletlere karşı silahlı mücadeleyi yürütmüş, diğer taraftan ülke genelinde, sorunlu alanları düzenlemeye ve iyileştirmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, çağın gerisinde kalmış olan, kendini yenilemeyen ülkelerin ve toplumların, Batı tarafından nasıl sömürüldüklerine, yok edilmeye çalışıldıklarına tanık olduğu için, hayatta kalabilmek için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak görmüştür. Bu amaç doğrultusunda Birinci Meclis'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, sağlık hizmetlerini düzenlemek, sosyal yardım çalışmalarını yürütmek, serbest hekimlik ve eczacılık faaliyetlerini denetlemek gibi görevler üstlenmiştir. Bakanlık, aynı zamanda Anadolu'nun sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık durumunun tespiti için bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma sonunda elde

[11] Bakınız, EK-5.

edilen bulgular çerçevesinde, sosyal hayatın icaplarına uygun olarak topluma ve yeni kurulan devlete şekil ve düzen verilmeye çalışılmıştır.

Sağlık Bakanı Dr. Refik Bey'in başlatmış olduğu ve Dr. Rıza Nur Bey'in devam ettirdiği bu çalışmaların ürünlerinden biri olarak, Cebel-i Bereket vilayeti hakkında, Cumhuriyet Halk Fırkası Merkez Şubesi tarafından 1925'te bir rapor hazırlanmıştır. "*Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket"* isimli rapor, vilayetin bilinmeyen yönleri, sorunlarını ele almakta ve Cumhuriyet öncesi/sonrası bölgede yaşanan gelişmeleri objektif olarak gözler önüne sermektedir. Osmanlı döneminde üretimi pamuk ve tahıl ile sınırlı olan bölge, Cumhuriyet döneminde bu özelliğini korumuş, ayrıca hızlı bir sanayileşme dönemine girmiştir. Bu gelişme, Osmanlı döneminde tarımsal araçlar ve sanayi malları konusunda ilin dışa bağımlı olma özelliğinin değiştiğini kanıtlamaktadır ki, pamuklu dokuma, elyaf, polyester, sigara, tuğla, çimento, hidroelektrik/termik santraller, muhtelif tarım makineleri üretimi kentte gerçekleşebilmiştir. Verimli, bereketli topraklarda pamuk ve tahıl ile başlayan ve gelişen tarım faaliyetleri, ürün çeşitliliğini arttırmıştır. Söz konusu gelişmeler bölgedeki topraksız insan sayısını arttırmış, geleneksel ortakçılığın azalmasına yol açarak toprağın kullanım biçiminde değişikliklere neden olmuştur.

Çukurova kültürünün binlerce yıllık bir geçmişi vardır. Bu topraklar, Hititlerden Kilikyalılara, Roma-Bizans döneminden Araplara ve Türklere dek uzanan zengin bir kültür mirasını içinde barındırmaktadır. Yüzlerce yıl önemli bir değişme göstermemiş olan bölge, Cumhuriyet dönemiyle birlikte yapısal bir dönüşüm içerisine girmiştir. Toprağın verimliliğine eşit bir folklor zenginliğine sahip olan bölgede göçebe yaşamı sürdüren oymaklar, Çukurova kültürünün temelini oluşturmuşlardır. Gelenekler, görenekler, inançlar, oyunlar ve türküler, göçebe yaşamına özgü beslenme ve giyim kuşam biçimleri kültürel mirasın önemli ögelerindendir. Bölgede geleneksel kültürü aşiret kültürlerinin oluşturduğu söylenebilir. Cumhuriyet döneminde tedricen ortadan kalkan göçebe yaşamın yerini yerleşik düzen almış ve geleneksel yaşam, kent merkezlerinde etkisini yitirmeye başlamıştır. Ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması zamanla yerel özellikleri de büyük oranda ortadan kaldırmıştır.

Kaynakça

*"*Fevkalâde Nüshası: Dr. Refik Saydam'ın Aziz Hatırasına*"* (1942). *Sıhhiye Mecmuası,* Sıhhat ve İçtimai Vekâleti Yayınları.

Adana Halk Evi (1934). Türk Sözü Matbaası.

Adana İl Yıllığı (1991). Kemal Matbaası A. Ş.

Arı, K. (2015). "Cumhuriyetin Sağlık Devrimcisi Dr. Refik Saydam". *Vatan ve Sıhhat Tıbbiyenin Yurtseverliği.* (Ed. Eren Akçiçek, Fevzi Çakmak), Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları.

Arıkoğlu, D. (1961). *Hatıralarım.* Tan Gazetesi Matbaası.

Aslan, Y. (2002). "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)". *Türkler-Cumhuriyet*, (Ed. Hasan Celal Güzel vd.), C. 16. Yeni Türkiye Yayınları.

Aybars, E. (1987). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi.* C. I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Aysal, N. (2018). "Yerel Tarih Araştırmalarına Işık Tutacak Bir Rapor: Türkiye'nin Sıhhî ve İctimaî Coğrafyası, Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)* 7, 1-28.

Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı.* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Cebesoy, A. F. (2000). *Milli Mücadele Hatıraları.* Temel Yayınları.

Çanak, E. (2016). "1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayetinin Demografik Yapısı". *Akademik Bakış Dergisi*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, 54, 95-107. https://dergipark. org.tr/en/pub/abuhsbd/issue/32956/366236.

Çanak, E. (2013). *Cumhuriyet Döneminde Tarihi, Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Seyhan (Adana) Şehri (1923-1956).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Çavmak, Ş. ve Çavmak, D. (2017). "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı*". Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(1), 48-57.

Çelik, K. (1999). *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922).* TTK Basımevi.

Devellioğlu, F. (1982). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat.* Aydın Kitabevi.

Dinçer, H. (2019). "Kurtuluştan Sonra Gaziantep (Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab Vilayeti)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XIX(38), 75-97. https://dergipark. org.tr/en/pub/cttad/issue/50526/657202.

Dinçer, H. (2017). "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu". *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi.* (Ed. Temuçin F. Ertan), 103-110, Siyasal Kitabevi.

Doğruöz, T. (2011). "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti". *History Studies*, International Journal of History, 3(1), 276-284. http://dx.doi.org/10.9737/hist_289.

Dr. Refik Saydam 1881-1942 Ölümünün 40. Yıl Anısına (1982). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları.

Dr. Rıza Nur (1967). *Hayat ve Hatıratım.* I. Cilt, Altındağ Yayınevi.

Gökçe, N. ve Yaprak, M. (2012). "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp". *Lokman Hekim Journal*, 2(1), 39-42. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mutftd/issue/43159/523458.

Gümüşçü, O. (1999). "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XV(45), 939-968.

Güneş, İ. (1997). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923).* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hâkimiyet-i Milliye (1922). 4 Temmuz, 1.

Hasgül, S. (2016). *Salnâmelere Göre Adana Vilayeti'nin Demografik ve Kültürel Yapısı (Adana Merkez, Kozan, Cebel-i Bereket, İçel ve Mersin Sancağı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.

Jaeschke, G. (1970). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi.* TTK Yayınları.

Karabulut, U. (2007). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi/ÇTTAD*, VI(15), 151-160. https://dergipark. org.tr/en/pub/cttad/issue/25238/266821

Kocatürk, U. (1988). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938.* Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koçu, R. E. ve Akbay, M. A. (1958). "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar". *İstanbul Ansiklopedisi,* C. I, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.

Koz, M. S. (1992). "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası". *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. I, 37-58, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Kurt, Y. (2007). "Osmaniye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, 478-480, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Mehmet Said (1922). *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı.* Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Öğüd Matbaası.

Müderrisoğlu, A. (1990). *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları.* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Osmaniye İli Raporu (2000). (Haz., İsmail Bircan, Ethem Kulhan, Metin Özaslan, Ali Sabuncu), Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Özkan, O. (1982). "Atatürk Döneminde Sağlık Politikası". *Atatürk Dönemi Ekonomik Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Resmî Gazete (1933). "Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun". Sayı 2411, 27 Mayıs, 2510-2511.

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl (1973). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları.

Salname-i Vilayet-i Adana, (1319/1320). Adana Vilayet Matbaası.

Sayılır, B. (2013). "Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)". *Akademik Bakış Dergisi*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, 38, 1-20.

Şehsuvaroğlu, B. N. vd. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Taş Kitapçılık Yayınları Ltd. Şirketi.

TBMM Albümü 1920-2010 (2010). (Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel), 1. Cilt, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi (1336/1920). Devre 1, C. 1, 02 Mayıs.

Tekin, G. (2011). *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinden Sağlık Bakanlığı'na (1920-2000.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Tekir, S. (2019). "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)". *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2(18), 1301-1326. https://doi.org/10.33431/belgi.547721.

Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi (2009). Cilt IV, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923) (1984). C. IV, Kısım I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Yayınları.

Türkgeldi, A. F. (1987). *Görüp İşittiklerim.* TTK Yayınları.

Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı (1937). Ankara.

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (1925). Türk Sözü Matbaası.

Yeni Adana (1338/1922), "5 Kanun-ı sâni 1338 Sevgili Adana Mülhakatının Tamamen Anavatana İlhâk Ettiği Bir Gündür". Sayı 197, 5 Kanun-ı sâni, Perşembe, 1.

Yurt Ansiklopedisi (1981). *Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını.* C. 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Arşiv Kaynakları

Arşiv-1, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), Sayı:840, Fon: 30.18.1.1 Yer No: 3.19.8.

EKLER

Ek-1

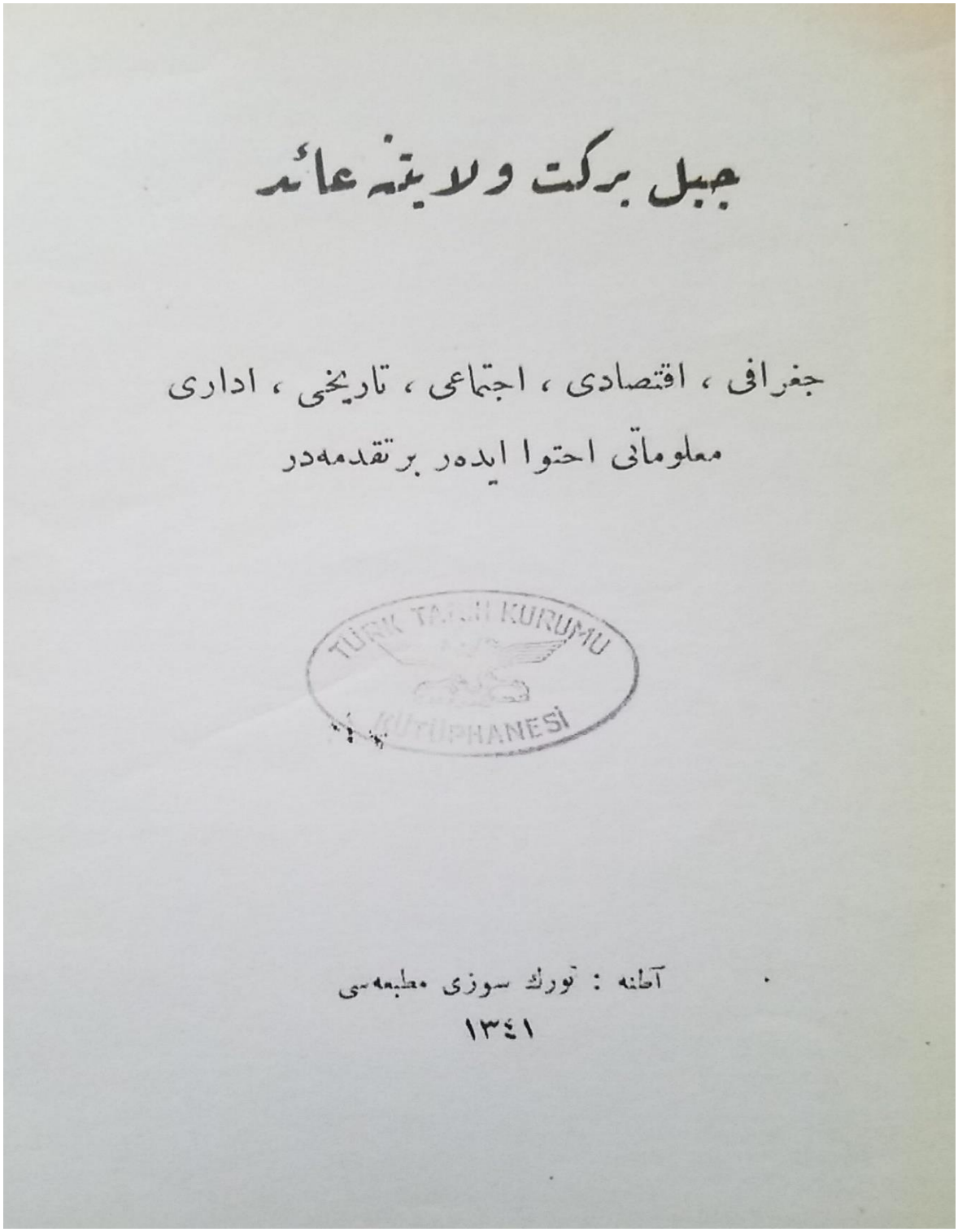

جبل برکت ولایتنه عائد

جغرافی ، اقتصادی ، اجتماعی ، تاریخی ، اداری
معلوماتی احتوا ایده‌ر بر تقدمه‌در

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

آطنه : تورك سوزی مطبعه‌سی
١٣٤١

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, 1925, s. 1.

Ek-2

صايى ١٩٧ — ١٣
صاحبى ومسئول مديرى احمد رمزى
محل اداره‌سى : مكتب صنايع اتصالنده‌در
درج اولنيان اوراق اماده ايدلز
مرخصوص ايچون غزته مديريته مراجعت ايديلير

يكى آطنه

كون آشيرى چيقار خلقجى غزته‌در

دردنجى ييل
باش محررى فريد جلال
اعلانك بهر سطرندن اون قروش آلنير
اشتراك شرائطى: ييلنى ٦٥٠ آ آلى آيلنى ٣٥٠ اوچ آيلنى ٢٠٠ قروشدر

نسخه‌سى هر يرده ٥ قروشدر — پنجشنبه ٥ كانون ثانى ٣٣٨ — ٣ جمادى الاول ١٣٤٠ — آدرس : آطنه‌ده (يكى آطنه)

٥ كانون ثانى ٣٣٨ سوكيلى آطنه وملحقاتنك تماماً آناوطنه التحاق ايتديكى بر كوندر

بو كون ، آطنه‌نك ملى بايرامیدر .

بومسعود كونلرك اوغرنده شهيد اولان قهرمانلرك روحنه بيكلرچه فاتحه ، صاغ قالانلره بيكلرچه منت وشكران

يكى آطنه شون قادر وقارئلرنى تبريك ايدر

هنوز اشغال التنده بولنان مملكتلرمزك تخليصى الهدن نياز ايدوز .

استقلال

٣٣٤ كانون اولك بكرمنجى پرنجى كونى ، قائمقام روميونك قوماندانسنده‌كى آرمنى كوكليلرندن مركب برقطعهٔ عسكريه آطنه‌مزى اشغال ايتمشدى .

بوتاريخدن صوكره عصرلردنبرى كولكسنده قالبوسز ، مسعود پاشادينمز بايراغمز بواش ، بواش افول ايتدى . هركون درد ، ماتم آرتيران بوغازلريمزى طبقايان بيكلرجه اضطراب وألم ايچنده قيورانديق . بونلرك كناهى كيمه عائد اولورسه اولسون شبهه‌سزكه ، بواضطرابى بو آجيلرى بزچه‌كبور ، بز طاديبوردق . بر كيجه‌مى عصرلر كبى ، اوزون دوام ايدن اوزمانلرده ، بردفعه دها آكلادق ، وكوردكه ، استقلالانه مالك اولمالیان ملتلر نه‌قدر بدبخت ، نه‌قدر قره طالعليدرلر .

بونون شناعت ولوثنى تاريخه ترك ايتديكمز اوعذاب وآتش دولو ماضى ؛ بو كون يزدن ايديا اوزافلاشمش ، آزه‌سنده قيصقانج ، استقلالانه صوك درجه صادق بر كنله براقشدر .

بيكلرجه أولاد ، قارداش قانلرك اوزرنده حيات بولان ، ايچمزى دائما ، طوتوشديران استقلال عشقنك بزه بخش ايتديكى شو جنت طوپراقلرده ؛ هيچ بر بيانجى كولكنك دولاشوب بزه صاناشيسنه آراق امكان يوقدر .

چونكه ؛ شو مملكت استقلال وحريت بايراق بوقسوللغنك نه‌اولديغنى بالذات زهر كبى طاتمش بواوغورده‌ته‌جان آجيسى نه‌مال قاينوسى كودمه‌مشدر . بوزلى داغلرك تپه‌سنده ، قپا قووقلرنده ، ايصسز ، قوش اوجماياں برلرده ، براقديغمز شهيدلر بكلر يدبخت سفيل قالان آناجقلر آج قالان معده‌لرينه طاتلى باصاراق ، تولهن اولادتى ، قارداشى بيلى دبيلرنده قووديك . قوشك آغزينه‌يم براقاراق دولاشيركن ، اونلرك ايچلرنى ايصيتان ، اوچوراق روحلرينه تسلى ويره‌ن قوتلى برشيئى وارديى . اوده : بوتونوم بولارينك نهايتنده قاووشه‌جغى استقلالى . .

عصرلردنبرى انسانلر هپ بوأملك بو اميدك اوغرنده جان ويرمشلردر . دنيا هپ بو عشقك مجنونى اولمشدر . ناموسلى آنى آجيق ملتلر استقلال بولنده عصرلرجه قان دوكمشلر ، ياموفق اولمشلر . وياخود دنيا ايله علاقه‌لرنى كسمشلردر .

متاركمون صوكره اناطولى اونك بدبخت فقط ناموسلى ، قهرمان چوجقلريده استقلالارينه قونداق قوتوليغنى كوردى . هنوز قانى دينه‌مين يارالرينه طوز باصارق ، دولارك ، بچاره‌لرك كوزياشلرنى آقيتارق .. بومقصدلره قارشى كين ونفرتله هايقيردى .. چونكه ؛ دنيا ايله برابر ياراتيلان و او كوندنبرى افندى پاشايان تورك اسير ، كوله اولا . مازدى . . بوندنصكره ، دون ثولمكه لايق بر ملت اولديغمز سويله‌نيلير كن . بو كون پاشامنه مستحق بر ملت اولديغمزى سويليورلر . دون قايلينمز ، ادرا كسز ، تنبل اولديغمزى ظن ايدنلر بو كون قدرتلى ، حساس ، هرشيئى باپابيلير . اولديغمزى اوكرنديلر . . هپ بونلر استقلال وحريتك قيمتنى بيلير وبو اوغورده هردرلو فداكار . لغى باپابيلير اولماغزدر .

بو صباح كوزمل زمرد اووامزك اوزرينه دوغان تازه ، حر كونش كوز . لريمزى ، پارلاتيوب روحمزى ايصتيركن شوتيده اوتوتمايلم كه ؛ بوقانلى أمكلر بربايرام كونى ايله اوده‌نمه‌سك ، دوغان بوكونش دنيا چوكوب سيفلجه‌يه قدر ، بزه عين وارلق حس ايتديرسك . . بونك ايچون باپيلاجق شيئ ماضى‌يى هر كون دوشونوب استقباله حاضر لانمق . . فووشديغمز استقلالى پاشامق .. اونك حرمتنه هيچ برآل اوزاتمه‌رمامق الى بيوك بورجمز اولسون .

شو قيمتمزى بيراقلر ، نشانه‌لى ، شطارتلى آوازلر ، معصومك ترانه‌لرى ، داوول سسلرى سوقاقلرى ، جاده‌لرى دولديروب ، انسانلرى كولديريركن ، زوالقلى ازمير ، استانبول ، پشيل بورسه ادرنه‌نك اسير خيالى كوزلريزه پرديكن كبى باطيور . اونك بدبخت چوجقلرينك ظلم آلنده دريشدن ، درينه ايكه‌يمن ، فريادينى بوغولان سسلرينى ، قلبلرينى قانانان زهرلرك آجيلرنى دويسورز . . اوراده تيتره‌مين باكه‌لرك كولسكه‌لرى قلبمزه بر يانغين دومانى كبى چوكوبور . . اونلركده

— استقلال .. استقلال . .

ديه چيرپندقلرنى كورويورز .. ثبوت تورك جنت يووالرى سزده يافينده شو ايچنده بولنديغمز كونلرى ادراك ايده‌مه‌ديه‌جكسكز . .

چونكه ؛ اناطولى بوكا يمين ايتمشدر . ياد آلنده بر قارايش ط ويراغنى برا . قپاجقدر . .

فريد جلال

مصرده اختلال

و

مصر وطنپرورلرينك رئيسى سعيد زغلول پاشانك [١] سيلانه نفى

بيروتده چيقان (البلاغ) رفيقمزدن :

موثوق منبعلردن آلنان صوك معلوماته نظراً انكليزلر ، مصر وطنپرورلرينك رئيسى سعيد زغلول پاشايى صورت جبريه‌ده توقيف وسيلان اطه‌سنه نفى وتبعيد ايتمشلردر . . حادثه اوزرينه مصر قطعه‌سنك هرطرفنده اغتشاقلر باشلامش وخيلى مقتول ومجروح دوشمشدر . حادثه‌نك صورت وقوعى رأى العين مشاهده ايدن ودون مصردن كلن بر ذاتك افاده‌سنه نظراً پاشاى مشارالیهك صورت توقيفى بروجه آتيدر :

انكليزلر زرهلى براوتوموبيله پاشانك اقامتكاهنه كيده‌رك جبراً اركاب ايتمشلر وزرهلى اوتوموبيلك قپولرنى كليديله‌رك سرعتله سوق ايتمشلردر . بونجه شاينع اولور اولماز اهالى كشف كتدلرتكنده آفتين آفتين اوتوموبيل تعقيب وتوقيف ايتك ايسته‌مشلرسه‌ده موفق اولهامشلردر . اوتوموبيل پوليس دائره‌سنه مواصلتده اهالى دائره مذكوره‌يى ايلوقه ايتمشلر وبربرلرى اوزرينه اوقدر يپيلمشلردركه جم غفير حالده النلردن ممكن برصدمه مانع وجوده كتيرمشلردر . انكليزلر بوندن فوق العاده اوركه‌رك پاشاى مشارالیهى ٤٨ ساعت پوليس دائره‌سنده التقويه‌يه مجبور قالمشلردر . مصر اختلاجلرى يومبا ، ديناميت وطپانچه‌لرله مسلح وتجهز اولدقلرى حالده انكليز دوائر رسميه‌سنى هجوم ايدمه‌رك انكليزلردن برقاچ كيشى اتلاف ايتمشلر وانكليز طياره‌لرينك هجومنه اهميت بيله ويرمامشلردر . مصر سواحلنه ايكى فرانسز و بر اسپانيا حرب سفينه‌سى واصل اولمش وسواريلرى قرميه جيقاراق بلا توقف قاهريه حركت ايتمشلردر .

[١] كلجك نسخه‌مزده سعيد زغلول پاشانك مصرده‌ياپديغى انقلاب ومصرليلر اوزرنده‌كى تأثيرندن باحث مقاله‌يى نشر ايده‌جكز .

تورکیا اوقرانیا مذاکراتی

تورکیا اوقرانیا هیئت مرخصه‌لر آره‌سنده‌کی مذاکرات دونده‌دوام ایتمشدر .

§

آنقره — تورکیا اوقرانیا آره‌سنده براخوت محادثت معاهده عقدی ایچون طرفین هیئتلری آره‌سنده جریان ایدن مذاکراتك برقاچ کونه‌قدر ختام بولدقی معاهده‌نك امضا ایدیله‌جکی خبر اتخذدر . دون اقشام اوقرانیا قومیسر فوق العاده‌سی فوروزه جنابلری شرفه‌خارجیه وکالتی طرفندن مکلف برضیافت کشیده ایدلشدر . ضیافته‌یوك ملت مجلسی رئیسی غازی مصطفی کمال پاشا حضرتلری ایله هیئت وکیله اعضاسی اوقرانیا وتورکیا مرخصلری شهیرزده روس اذربایجان افغانستان سفیرلریله مذکور سفارت ارکانی حاضر بولنمشلردر .

بریان ولوئید جورج قونوشیور

لوئید جورج ٢٧ کانون اول ٣٣٧ صباحی قانه کیدرکن لیون استاسیونده موسیو بریان ایله برساعت صورت خصوصیه‌ده کوروشمشدر .

Yeni Adana (1338/1922), "5 Kanun-ı sâni 1338 Sevgili Adana Mülhakatının Tamamen Anavatana İlhâk Ettiği Bir Gündür". Sayı 197, 5 Kanun-ı sâni, Perşembe, s. 1.

Ek-3

— ٩ —

متفرعه‌لرینك محلاً بیلدیرلمسی وبو صورتله علمی توثیقاتله وطن پارچه‌لرینك الك موافق تشکیلاته مظهر ایدلملرینه مهما امکن دلالت ایدلمکه چالیشیلمسی و جوبنه بناءً ولایتمزك ، دولتك عمومی اقتصادیاتی نقطهٔ نظرندن حائز اولدیغی اهمیت وخصوصیت موقعیه‌سی اوزرنده فضله‌جه توقفله تفصیل ماوقعه مجبوریت کورولمشدر .

عرقی وضعیت و توزع :

ولایتمز سکانك اکثریت مطلقه‌سنی تورك عنصری تشکیل ایتمکده‌در . موجود تورك عنصرینك اجزاسی اولان برچوق عشیرتلر موجود اولوب بونلردن بر قسمی ساجوقیلردن اول ، بر قسمی ساجوقیلر زماننده ، بر قسمی‌ده عثمانلی حکومتنك تشکلندن صوکره تورکستان جهتلرندن کلمشلردر .

عشیرت هویتلری الآن تمامیله سیلنمه‌مش اولان تورك عشیرتلری بروجه آتیدر : [ولایتك حدود اداریهٔ حاضره‌سنه دکل ؛ حدود طبیعیه‌سنه نظراً]

عثمانیه قضاسی : تاجرلی ، اولاشلی ، قومارلی عشیرتلریله پك جزئی روم ایلی مهاجری ؛

درتیول قضاسی : بوزطغان عشیرتندن بر قسم ، برمقدار روم ایلی و کرید مهاجری ؛

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 9.

Ek-4

— ٤ —

طاغلر ، انسانلرك هر صورتله سهيلاً موجب استفاده‌لری اولابیله‌جك تشكلاتده بولنمقده‌در . باخاصه اویله طاتلی اعوجاجلر، تسویه منحنیلری غایت سیرك اویله مائله امتدادلری واردرکه آناطولیده امثالنه نادراً تصادف اولونابیلیر . شمال و شمال شرقی مائله‌سی اوزرنده اصلاحیه ، کفردیز ، دوز ایچی [هارونیه ناحیه‌سی] اووه‌لری هم موقع و منظره‌لری ، هم‌ده قابلیت زراعیه‌لری اعتباریله حائز اهمیت وجالب دقت مائله امتدادلریدر.

موانع طبیعیه :

ولایت داخلنده هرهانکی بر وضعیت اداریه ، اقتصادیه و تجاریه‌یی اشکال ایده‌جك بر مانع طبیعی یوقدر . هر نقطهٔ نظردن ولایتك حدود طبیعیه‌سی اولان جیحان نهریله،ولایتی مرعشدن آییران و آمانوسك الك مشکل تسلسل و امتدادی دیمك اولان دلدل طاغلری موجود ایسه‌ده بونلر ولایتی تحدید ایدن حد وخط طبیعیلردر .

اقلیم :

جبل برکت طاغلری سطح مائللری منتهالریله خلقك و بناءً علیه طبیعی قانونلرك تحدید ایتمش اولدیغی منطقه‌ـ که، ولایتك حدود اداریهٔ حاضره‌سی خارجنده قالمش اولان جیحان و آیاس قضالری‌ده بو منطقه‌یه داخلدر ـ عمومیتله راقم فرقلرینك

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 4.

Ek-5

— ٣٠ —

لایق وجهله طانمامش و طانتدیرلمامش اولان جبل برکتی
طانتمق خصوصنده هازمانه تشبثاته کیریشیلمش اولدیغندن پك
یقین بر زمانده متشبثلرك وسرمایه‌نك و بونلری تعقیبأده نفوسك
تکاثفه باشلایه‌جغی شبهه‌سزدر . منابع استحصالیه‌سی ، صنایع
جسیمه‌نك اقسام مهمه‌سنده مقتضی مواد ابتدائیه‌یی مبذولاً
محتوی ، قوهٔ محرکه عاملارینه اك اقتصادی شرائط داخلنده
مالك بر ولایتی ، بتون قوتلرینه و منابعنه رغماً یالکز نفوس
و واردات مسئله‌لرنده‌کی نقصانی حاضره‌یه بناءً الغاء ایجاب علمی
خارجنده بر قرار اولاجقدر . واردات مسئله‌سی اوفاق بر
اصلاحات و همت مسئله‌سیدر . نفوس مسئله‌سی‌ده بروجه‌بالا
عرض ایدیلن طرزلرده حل و انتاج ایدیله‌جك مسئله‌در . هر
درلو علمی تدقیقاتله دائما « جبل برکت » اولدیغی تعین وتحقق
ایده‌جك اولان ولایتمزك ابقاسنه قرار اعطاسنك تأمینی علمی بر
قرارك حصولنه وسیله تشکیل ایلیه‌جکی جهتله بو بابده‌کی قیمتدار
مساعیکزه بتون ولایتجه عرض افتقار واحتیاج ایلمکده اولدیغمز
استرحامنه تردیفاً اشبو علمی ایضاحنامه‌مزی تنظیم وتقدیم ایلدك .

جبل برکت ولایتی صحیه فرقه‌سی
شعبهٔ مرکزیه‌سی

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 30.